

perterritus ita apud se cogitet : non facerem istuc bonum , si metus abesset ; aut non servarem divinam legem , si non esset gehenna ; tum quidem hæc voluntas mala imputatur ad culpam . At enim necesse haud est , ut qui terrore ac justo metu ad bonum adigitur , ita cogitet , et tam prava animi affectione sit . Fieri enim potest , ut salubri timore percussus bonum eligat , et exequatur , quin decernat , quid eo sublato metu esset acturus . Quid enim necesse est , quamobrem ita decernat , aut tam perverso animo sit ; cum ex ea voluntate nec quidquam commodi habeat , et idem peccatum peccaret coram summo Deo , eandemque pœnam subiret , quam evitare vult ommissa actione mala ?

(g) Metus levis non tollit imputationem . Nam *vani timoris justa excusatio non est* (3) . Neque ea , quæ ex hoc metu fiunt , adscribuntur terrori allato vel injuriæ afferentis , sed *fatuitati metuentis* (4) , aut *meticulositati* (5) .

(1) Hoc modo sustineri potest illud ex Stoicorum disciplina petitum : coacta voluntas est voluntas . Censebant enim , nunquam terri ac perturbari eum , qui sapiens sit . *Concinit l. si mulier. 21. §. 5. D. quod metus causa* . Cum tamen , si ex metu quid agatur , minus id voluntarium sit , ideirco apud homines fere excusationem quandam habet metus , aut mitigationem pœnæ . Sed utrum ob eam causam , quod voluntarium non tollatur metu , continuo valeat id , ac robor habeat naturali jure , quod metu gestum est , non est propria hujus loci disputatio .

(2) *L. Si mulier. 21. D. quod metus caus.* Si mulier contra patronum suum ingrata facta , sciens se ingrati , cum de suo statu periclitabatur , aliquid patrono dederit , vel promiserit , ne in servitutem redigatur ; cessat edictum : quia hunc sibi metum ipsa infert .

(3) *L. 184. D. de R. I.*

(4) *C. cum dilectus. 6. de his , quæ vi metusve caus.*

(5) *L. nec timorem. 7. D. quod metus causa* . Consentiant leges binæ præcedentes .

CAPUT VII.

Non modo suæ cuique actiones , sed aliorum etiam sæpe imputantur.

ARGUMENTUM.

XXXV. Jus et modus imputandi aliena.	XXXIX. Palpum.
XXXVI. Jussio et mandatam.	XL. Receptus.
XXXVII. Consilium.	XLI. Participatio.
XXXVIII. Consensus.	XLII. Taciturnitas et destitutio.

§. XXXV.

SI jussu tuo , si consilio vel consensu , si ope , opere præclare a quopiam res gesta est , in partem laudis ac meritorum te venire jure tuo , arbitraris . At si

prava suggestisti , mandasti , concessisti , eam excusationem habere justam te putas : non feci : non interfui : pedem ac manum non movi . Si quis dein dicat : at fuisti auctor facinoris mandando , suadendo , potestatem faciendo ; quid tum , inquis , vim nullam , ut fieret , intuli : libere fecit : poterat non facere , imo debebat : ætatem habet . Nulla hæc sunt ; neque enim dubium est , malefacta patrari non sola manu , verum et jussu , consilio , patientia , aliisque modis ; omnique jure aliorum flagitia aliis atque aliis imputari (1) . At ne iniquissimum feratur judicium , multa attendenda sunt , qua ratione , qua mensura aut gradu alienorum actuum imputatio fieri cuipiam possit . Præcipuæ regulæ sunt sequentes :

(a) Noscenda inprimis est ratio , qua alienæ actionis auctor , socius seu particeps , seu adjutor , aut denique fautor quis sit , haberi jure possit , sive ut vulgo dicunt , quo modo in actiones alterius alter *influat* , nempe physice , moraliter ; proxime , propinque , remote ; positive , aut negative ; directe , vel indirecte : per se , ac per accidens . Vulgo istiusmodi rationes , ob quas aliorum actus aliis etiam imputantur , comprehendunt hoc versiculo :

Jussio , consilium , consensus , palpo , recursus ,
Participans , mutus , non obstans , non manifestans .

Patet , priora sex genera *positivum* quid indicare , posteriora tria *negativum* .

(b) Dein spectanda magnitudo hujus influxus , sive quantum adjuverit , ac contulerit quisquam ad actionem . Hinc vocant aliam causam *præcipuam* , aliam *sociam seu collateralem* , aliam *subjectam* , aliam similem *instrumento* ; aliusque est *auctor* actionis , alius *socius* vel adjutor , alius *fautor* , aliud *instrumentum* .

(c) Causa *præcipua* sive auctor actionis is est , propter quem ea fit , sive a quo moventur aliæ causæ , ita ut nulli istarum potiori jure adscribatur actio , etsi dein proxima actionis causa faciendæ rei haud ignara se miscuerit .

(d) Causa *subjecta* est , quæ alteri moventi atque ad agendum jam paratæ obsequitur , eamque adjuvat , vel stimulat .

(e) Inter causam præcipuam ac subjectam media videtur causa *socia* , propter quam quidem actio non fit , quæque alias causas non movet , quæ suo tamen nomine agit , non ut obsequens alteri . Causæ sociæ sunt ii , qui adhærent capiti et auctori seditionis , latrocinii ,

cujuscunque factionis. Nullus istorum auctor quidem vel causa præcipua, neque causa tantum subjecta.

(f) Causa *mere instrumentalis* dicitur, quæ ab alia causa mota actionem edit ignara, bona an mala sit, vel quo animo ab aliis causis moveatur, ceu famulus rem non malam, sed malo animo imperatam exequens, vel subditi bellum injustum gerentes jussu principis, sed cujus injustitia explorata non est.

(g) Pro varia magnitudine imputatio varia, major, minor aut par. Fieri enim potest, ut ejusdem actionis plures sint causæ præcipuæ, plures sociæ, plures subjectæ. Universe autem opus est, ut *efficax* fuerit causæ cujuscunque seu physicæ seu moralis operatio, sive ut efficienter ab illa actio sit edita (2), quod quidem cogitari potest, etsi absente quadam causa successisset alia, aut aliæ jam præsentis, ea cessante, nihilque efficiente, tamen actionem partrassent (3).

(1) Paulus enumerans peccata in legem naturæ commissa ab hominibus expertibus veræ religionis, addit: « qui talia agunt, digni sunt morte, non solum, qui ea faciunt, sed etiam, qui consentiunt (se sociant) facientibus. » *Rom. I. v. 32.* — Exempla etiam extant *l. ejusdem 3. § 4. et l. nihil. 15. D. ad leg. Cornelianam de Sicariis. l. non ideo. 5. C. de Accusat.*

(2) Non lenitatem imperatoriam, sed truculentiam redolet *l. quisquis 5. C. ad l. Jul. majest.* Justior eorumdem imperatorum Arcadii et Honorii vox est, quæ exprimitur *l. sancimus. 22. C. de poenis.* quo modo etiam senserat Callistratus *l. Crimen. 26. D. de poenis.*

(3) Si furem fur prævenisti, ideoque fur non eris?

§. XXXVI. Ad jussionem, qui primus est modus, quo quis particeps fit alieni actus, pertinet præceptum, quod datur ab habente potestatem in subjectum; dein mandatum, et conductio operæ, quando quis ab altero gratis aut pro mercede fieri quidpiam, aut geri curat.

(a) Præcipiens actionem sine dubio ejus causa *præcipua* est, obtemperans *subjecta* (1). Quid vero? si quis scelus, vel operam ad patrandum scelus imperanti sine suo periculo obsequium negare non potest; ob eamne causam culpæ vacuus continuo habendus est? lex quædam Digestorum (2) videtur eum excusare. Sed ei legi emplastrum adhibendum est ex aliis legibus (3). Paulus præcipit, ut servi dominis obediant in Domino; quod non fit, si contra Dominum obeditur homini. Ipse Jctus Celsus legem 12 tabularum voluisse dicit, servos dominis in tali re non obedire (4).

(b) Mandans vel operam conducens pariter causa *præcipua* est, cui proin maxime imputanda est actio. Sed mandatarius vel operæ locator, si non *præcipua*, certe causa *socia* est (5).

(c) Quatenus mandatarius in potestate habuit servare fines mandati, eosque transgressus est, mandanti imputari non potest (6).

(d) Qui ratum postea habet, quod se inscio ante gestum est, causa efficax actionis dici non potest: non igitur actio, sed ratihabitio ei imputatur. Regula Juris X in VI pertinet duntaxat ad aliquos effectus in jure expressos, atque ad contractus maxime (7).

(1) Causa præcipua occisi Uriæ David, Joab subjecta, *II. Reg. XI. v. 14 seq.* Similiter Absalon de interfecto Amnone, *II. Reg. XIII. v. 28.*, et Jezabel de lapidato Nabotho, *III. Reg. XXI. v. 11.* Ceterum opus non est, ut, qui imperandi jus habent, expresso jussu aut decreto maleficium imperent; satis est, si re et facto, quid velint, præ se ferant. Elegans exemplum extat apud S. Gregorium Nazianz. orat. I. in Julianum ex versione Billii edit. Paris. A. 1569. pag. 612. « Quid interest (*inquit eloquentissimus Pater*) periculum christianis edicas » atque promulges, an præ te feras, te christianorum persecutionibus delectari, » magnique criminis loco ducas, moderatione quadam uti. »

(2) *L. Is damnum. 169. D. de R. J.*

(3) *L. Ad ea. 157. D. de R. J. l. Servus 20. D. de O. et A.*

(4) *L. Si servus. 2. D. de nozal. act. conf. Prop. 51. inter damnatas ab Innocentio P. XI.*

(5) *L. Non solum. 11. §. 3. D. de injuriis. l. Non ideo. 5. C. de accusation.*

(6) *L. Diligenter 5. D. Mandati.*

(7) *Interpretationem poscit C. Cum quis. 23. de sent. excomm. in VI.*

§. XXXVII. Ex consilio et suasionem non eadem semper oritur imputatio:

(a) Magis imputatur consilium, quod datur de eo, quid faciendum sit, quam quod modum suggerit exequendi ejus, quod propositum jam est (1).

(b) Magis item speciale imputatur, quam generale, magis obtrusum, quam petatum.

(c) Magis fraudulentum et dolo malo datum (2), quam imprudens, ac datum ex imperitia. Improbum tamen est, de re parum cognita sententiam velle dicere, præsertim asseveranter.

(d) Qui consilium accipit, nulla necessitate constringitur; eo ipso, quod consilium, non jussu accipiat; idcirco in consulentem non tota culpa derivatur, sed communicatur cum patrante actionem. Hoc sensu vulgo dicitur: nemo obligatur consilio, quemadmodum nec commendatione (3). Unde consilium *simplex* dicitur, quo explicat quisquam de re proposita, quid agendum, vel non agendum sentiat; *non simplex*, si consulens incitat, stimulat, urget propositis motivis agendi, vel non agendi; illud ergo ad instruendum intellectum, hoc vero ad voluntatem movendam refertur, ac difficilius revocatur, nisi priores rationes aliis gravioribus, tollantur. Qui non tantum rationes profert, sed viam et artem nocendi docet, arma, claves, instrumenta præbet, non jam consilium dedisse, sed propius in partem actionis venire censendus est.

(1) *Conf. Prop. 39. inter damnatas ab Innocentio P. XI.*

(2) Exemplum consilii fraudulentum vide *Proverb. I. 10. 15. Legibus digestorum tenetur, cujus consilio adulterium commissum est. l. hæc verba 12. et l. is, cujus ope. 14. D. ad leg. Jul. de adulteriis. Dein is, cujus consilio innocens dolo malo oppressus est iudicio capitali. l. ejusdem. 3. §. 4. D. ad leg. Corn. de Sicar. Denique cujus consilio et persuasione servus a domino fugit. l. non statim. penult. §. ult. D. de leg. Fabia de plagiariis.*

(3) Quæ a principibus peccantur, vulgo iis impingi solent, qui eisdem a consiliis sunt; memorabilem tamen sententiam ejusdam scriptoris refert Burlamaqui in elementis Juris nat. P. II. c. XI. §. XII. in hæc verba: « Apud Anglos » satis receptum est, ut quidquid principes peccant, id eorum ministris imputetur; quos ego quidem non inficias ibo plerumque imputationi ansam præbere: » verum tamen errata principum per ministrorum scelera non excusantur: nam » quidquid illud sit, sua est principibus ratio, suum iudicium, et penes ipsos » summa est auctoritas. Multa sunt, in quibus principes oporteat suum iudicium » adhibere, nec ex fide pendere introrsum turpis, avarique aulici. Sin minus pos- » sunt propter obtusam mentis suæ aciem res ipsi dijudicare, ceteris imperium » tradant, cujus nequeunt habenas temperare. Atque haud scio, an de principi- » bus rem publicam male gerentibus non idem dicendum merito sit, quod Care- » lus Borromæus solitus erat usurpare de episcopis suas oves male pascentibus: » si demandata sibi provinciæ impares sunt; undenam illis tam elata ambitio? » si pares sunt; undenam tam supina negligentia? »

§. XXXVIII. *Consensus*, qui alieno facto adhibetur, pro varia efficacitate variam gignit imputationem:

(a) Parum a jussione vel mandato distat consensus is, sine quo alter agere omnino non poterat; ut si herus, paterfamilias, bellidux, princeps consentiant servis, domesticis, militibus, subjectis injuste nocentibus, vel ad nocendum paratis.

(b) Qui prohibere poterat, ac debebat, neque prohibet, consentit facto, eoque tenetur (1).

(c) In ferendis suffragiis, qui adstipulantur iniquæ legi, injustæ sententiæ, malæ electioni, istorum causæ sunt, fere æquales, ac præcipuæ; iisdemque imputantur damna, quæ inde proveniunt (2).

(d) Consensus, quo opus non erat facienti, instar consilii est, vel approbationis, aut palpi, de quo mox. Quantum vero efficacitatis, adeoque imputationis habeat, a re pendet, reique adjunctis.

(1) *L. Scientiam. 45. D. ad leg. Aquil.* Sic etiam lege Cornelia de sicariis tenetur is, cujus familia sciente eo adipiscendæ, recuperandæ possessionis causâ arma sumserit. *l. ejusdem. 3. §. 4. D. ad leg. Corn. de sicar.*

(2) Honorificam in sacris literis mentionem promeruit Josephus ab Arimathæa, qui non consenserat consilio et actibus Judæorum Christi sanguinem furenter sitientium. *Luc. XXIII. v. 51.*

§. XXXIX. *Palpo* dicitur, qui in eam opinionem alios inducit, ut recte a se, quod agunt, agi existiment: aut qui proposita gloria, exprobrata ignavia,

exaggerata injuria ad vindictam, rixas, damna inferenda alios incitat. Horum perversitas æque imputatur, ac eorum, qui prava consilia dant (1). Approbatio facti jam patrati imputatur ceu actus proprius, non alienus, nisi nova agendi causa sit, aut ne redintegretur, quod male actum est.

(1) Exemplis opus non est, quando undique videmus magistros quos prurientes auribus, sibi ad sua desideria coacervant homines sanam doctrinam non sustinentes. *II. Timoth. IV. v. 3.*

§. XL. *Pessimum genus est receptatorum*, inquit Marcianus Jctus, sine quibus nemo latere diu potest (1). Videndum autem, qua causa, et quo eventu receptus detur:

(a) Qui cum receptu dat securitatem, atque opportunitatem patrandi facinoris, non quidem causa præcipua est, sed tamen socia illius (2).

(b) Qui patrato jam facinore dat perfugium, nec ante promisit, imputationi ipsius facinoris non subjacet, nisi forte, quatenus impedimento est, ne illatum damnum reparetur, aut malefactor pœnas det (3).

(c) *Non par est eorum delictum, apud quos affinis vel cognatus latro conservatus est, et eorum, qui nihil ad se pertinentes latrones recipiunt* (4). Neque magnopere reus censendus, qui prædones pernoctare domi suæ sinit, quos arcere vel ejicere sine periculo suo non potest.

(1) *L. Pessimum. 1. D. de receptatoribus.* Nihil adeo mirum est, tot extare canones de receptatoribus et fautoribus hæreticorum.

(2) Inde fit, ut facta civium ipsis civitatibus, earumque rectoribus sæpe adscribantur, quando sciunt ab iis delinqui, ac prædationes, aut piraticam fieri, nec prohibent, sed quietos sinunt inter suos esse. Sciri præsumuntur, quæ aut frequentia sunt, aut conspicua. Quid vero? si delinquens in alienam civitatem confugiat; cogeturne ista, si immunis ab imputatione esse velit, et interpelletur, reum dedere, aut castigare, aut ejicere suo? quæstio juris gentium propria est.

(3) *S. Augustinus apud Gratianum c. si res. 1. XIV. q. 6.* « illud fidentissime » dixerim, eum ... qui ad se confugientem, quantum honeste potest, ad re- » stituendum non compellit, socium esse fraudis et criminis. Nam misericordius » opem nostram talibus subtrahimus, quam impendimus. » *Consentit l. 1. cit.*

(4) *L. 2. D. eod.*

§. XLI. *Participans* non tam is dicitur; qui in partem e. g. prædæ venit jam factæ, absque ope et consilio

suo, sed qui ipsius actionis, proindeque et consecutionum particeps est, aut tanquam causa præcipua, si plures una pariter operentur, atque tanquam socia, quæ adjuvat auctorem facti, aut tanquam subjecta, si quis præcepto, aut minis adigitur, ut operam suam alteri ministret. Erit igitur, ut imputatio recte fiat, diligenter dispiciendum, quantum momenti adferat quisque ad patrandum factum, quam propinque aut remote influat, itemque, an dividuum sit factum, an individuum, ut si de acervo frugum, mercium, suam singuli partem auferant, aut plures unam cistam, aut tignum deportent clam aut vi ablatum; denique communi consilio ac conspiratione agant, an secus (3).

(1) *Exempla extant l. In furti. 5. §. 3 et 4. D. de furtis. l. Si pignore 54. §. 4. ibid. l. Si sciente 7. D. de lege Pompeia de paricid. l. 1. §. 1. D. ad leg. Corn. de sicariis. l. 1. §. 1. C. de raptu virginum.*

§. XLII. Imputantur nobis aliorum actus, non modo, si iis quoque modo, consilio, aut opera adjumento simus, sed etiam si negligimus prohibere, ac impedire, quando et possumus, et debemus vi muneris, pacti, caritatis. Prohibemus autem verbis, obstamus re. Istiusmodi modi negativi, ob quos imputatio fit, vulgo statuuntur tres:

(a) Qui mala patrari videt, nec, cum possit, reclamatur, prohibet; minatur, punit; *mutus* dicitur, ac subjacet imputationi (1).

(b) Qui cum possit, ac deberet ferre operam, vim repellere, vires suas laboranti accommodare, idque negligit, particeps fit mali ac damni, quod illatum est (2).

(c) Qui conscius est pravi aliorum consilii, machinationis, proditionis paratæ, furti absconditi etc.: neque id palam facit, pari scelere fere se obstringit, atque is est, qui *non manifestans* dicitur (3).

(1) Ut si testis supprimat veritatem, *Levit. V. v. 1.* Doctores mali vocantur canes muti, non valentes latrare, *Isai. LVI. v. 10.* Similiter reprehenduntur speculatores seu episcopi, qui vident gladium venientem, nec insonant buccina, *Ezech. XXXIII. v. 6.* Adde *l. lege. 9. §. 1. D. de leg. Cornel. de falsis. l. si servus. 2. D. de noxal. action.*

(2) Uti si milites destituant alios, vel non succurrant laborantibus, *l. Omne 6. §. 8. D. de re militari.* Aut si furiosus non satis custoditus damnus det. *l. Divus 14. D. de officio præsidis.* Cicero *l. 1. offic. ait:* « qui non defendit, nec ob- sistit, si potest, injuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. »

(3) Conscii parricidii afficiuntur poena parricidii. *l. Utrum. 6. D. de leg. Pompeia de parricidiis. Adde l. Frater. 2. ibid.*

CAPUT VIII.

In moralibus actionibus spectatur quantitas moralitatis earundem in se, et relate ad imputationem, atque ad agentem.

ARGUMENTUM.

XLIII. Quantitas moralitatis quot modis et ubi consideretur.

XLV. Relate ad imputationem.

XLIV. Relate ad actionem secundum se.

XLVII. Relate ad factum singulare, ipsumque agentem.

§. XLIII.

QUEMADMODUM certus est ordo finium ab ipsa natura constitutus, quorum alter alteri præstat velut dignitate quadam (§. IV. h.); itemque certus ordo obligationum, officiorum, ac etiam jurium (§. XXII. e.): ita in actionibus, quæ iis finibus, obligationibus, juribus respondent, quantitas moralitatis, seu magnitudo tum honestatis, tum, si finibus repugnent, etiam turpitudinis spectari, et velut ponderari aut mensurari solet. Inde

(a) Quantitas moralitatis locum habet in actionibus secundum se spectatis, uti nobiliori fini respondent natura sua, aut minus nobili ac præstanti: deinde in virtutibus aut vitiis, quæ respiciunt certas actiones, nihilque aliud sunt, nisi habitus obligationes (aut consilia) implendi, aut violandi, et quoniam status adventitii ad unum actionum, aut virtutis genus præ alio sæpe referuntur; idcirco ea quantitas moralitatis in ipsis etiam statibus diversis expendi solet.

(b) Quantitas moralitatis varia esse potest in actione eadem; quia magis aut minus imputari, majori laudi aut vituperationi dari potest pro varia libertate, aliisque adjunctis.

(c) Quantitas moralitatis in actione quavis singulari ex prioribus binis momentis, tum præterea ex fine agentis et variis adjunctis pendet.